

Марія Трояновська ✉,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, Чернігів, Україна,
ORCID: 0009-0009-6804-2665
masha.troyanovskaya@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність. В умовах сучасної інклюзивної освіти особливої актуальності набуває проблема формування стійкої мотивації учнів із порушенням слуху до занять фізичною культурою. **Мета дослідження** – виявити мотивацію школярів із порушеннями слуху до занять фізичною культурою; виконати аналіз провідних чинників, що сприяють або перешкоджають їхній руховій активності, а також визначити динаміку мотиваційних переваг здобувачів освіти цієї категорії у віковому діапазоні 7–16 років. **Методи.** Застосовано аналіз й узагальнення наукової літератури, авторське анкетування, методи описової статистики та порівняльний аналіз. У дослідженні взяли участь 185 учнів віком 7–16 років із порушеннями слуху, яких розподілено на п'ять вікових груп. Анкетування охоплювало питання щодо мотивів участі в заняттях фізичною культурою, чинників, які знижують мотивацію, труднощів під час занять і переваг щодо змісту уроків. **Результати.** Установлено вікові відмінності в мотиваційній сфері школярів із порушеннями слуху. Провідним мотивом у всіх вікових групах визначено прагнення до поліпшення здоров'я, значущість якого зростала від 63 % у молодших школярів до 89 % – у старших. Водночас інтерес до спортивних досягнень збільшувався з віком. Серед чинників, що знижують мотивацію, респонденти найчастіше зазначали лінощі, брак часу й невпевненість у власних силах. Учні молодшого шкільного віку переважно віддавали перевагу рухливим іграм, тоді як серед старших школярів переважав інтерес до нових видів спорту. **Висновки.** Отримані результати свідчать про наявність вікових відмінностей у мотивації та вподобаннях учнів із порушеннями слуху щодо занять фізичною культурою. Вони можуть бути використані як інформаційна основа для вдосконалення змісту програм адаптивної фізичної культури й планування уроків з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти цієї категорії.

Ключові слова: школярі, порушення слуху, фізична культура, мотивація, рухова активність.

Mariia Troianovska. Characteristics of the Motivation of Students with Hearing Impairments to Participate in Physical Education Classes in the Contemporary Educational Environment. Relevance. In the context of modern inclusive education, the issue of fostering sustained motivation among students with hearing impairments to participate in physical education classes has become particularly relevant. **Objective.** To identify the motivation of students with hearing impairments to participate in physical education, analyze the key factors that promote or hinder their physical activity, and determine the dynamics of motivational preferences among students in this category aged 7 to 16. **Methods.** The study employed an analysis and synthesis of the scientific literature, an original questionnaire, descriptive statistical methods, and comparative analysis. The study involved 185 students aged 7–16 with hearing impairments, who were divided into five age groups. The questionnaire covered questions regarding motivations for participating in physical education classes, factors that reduce motivation, difficulties encountered during classes, and preferences regarding lesson content. **Results.** Age-related differences in the motivational sphere of schoolchildren with hearing impairments were identified. The desire to improve health was identified as the leading motivator across all age groups, with its significance increasing from 63 % among younger schoolchildren to 89 % among older ones. At the same time, interest in athletic achievements increased with age. Among the factors that reduce motivation, respondents most often cited laziness, lack of time, and lack of self-confidence. Younger students predominantly preferred active games, while older students showed a greater interest in new sports. **Conclusions.** The results indicate age-related differences in the motivation and preferences of students with hearing impairments regarding physical education. These findings can serve as a basis for improving the content of adaptive physical education programs and for planning lessons that take into account the age-specific characteristics of this group of students.

Key words: schoolchildren, hearing impairment, physical culture, motivation, physical activity.

Вступ. В умовах сьогодення постають проблеми зниження рухової активності підлітків, рівня рухової підготовленості, надмірного захоплення гаджетами та спілкуванням у соціальних мережах, відсутності зацікавленості до занять фізичною культурою й спортом. У зв'язку з цим пропагування

здорового способу життя, формування мотивації до виконання рухових вправ, залучення до спортивного тренування є актуальними завданнями серед учнів закладів загальної середньої освіти [1; 14].

Аналіз досліджень провідних українських учених Т. Круцевич, В. Ареф'єва, Н. Москаленко, О. Марченко, О. Томенка та ін. дав можливість дійти висновку, що результати фізичної культури в шкільній системі освіти залежать від створення сприятливих педагогічних умов, за яких ураховуються інтереси й бажання учнів. Проблему формування мотивації до рухової активності в учнів старшої школи досліджено в роботах вітчизняних учених Г. Безверхньої, Н. Белікової, І. Васкан, О. Марченко, О. Томенка та ін [11; 17; 18].

Наукові дослідження Т. Круцевич, О. Іщенко, В. Лисяк, О. Марченко, М. Пальчук, Є. Федоренко й ін. указують на те, що ефективність занять фізичною культурою та підвищення рівня рухової активності учнів залежать передусім від формування в них мотивації й інтересу до виконання рухових вправ. Мотивація розглядається вченими як сукупність факторів, що детермінують поведінку та діяльність людини, спрямовану на реалізацію потреби [7]. При цьому, як зазначає О. Дубогай, потреба є рушійною силою рухової активності [5].

Спираючись на це розуміння, учені В. Ареф'єв, Г. Єдинак, Т. Бала, О. Ажиппо, Т. Круцевич, Н. Пангелова, О. Кривчикова обґрунтували необхідність удосконалення засобів, методів та форм проведення занять із фізичної культури в закладах загальної середньої освіти за допомогою сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій [4; 11]. У цьому ж напрямі свої дослідження виконували й інші науковці: аналіз мотивації та інтересу учнів до рухової діяльності, занять фізичною культурою й спортом здійснювали І. Бакіко, С. Савчук, В. Дмитрук, В. Ковальчук, Т. Вознюк, Н. Свірщук, М. Галайдюк, І. Мамедова, тоді як пошуком засобів і педагогічних технологій для формування мотивації до занять руховою активністю учнів старшої школи займалися А. Босенко, С. Холодов, О. Коваль [1; 8; 9; 13].

Утім, наведені дослідження здебільшого стосуються загальної популяції здобувачів освіти, тоді як для учнів з особливими освітніми потребами проблема формування мотивації до рухової активності потребує окремого розгляду. Особливого значення ця проблема набуває в контексті інклюзивної освіти, де врахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти є визначальним фактором успішності навчання. У дослідженнях О. В. Мартинчук [10] підкреслено, що мотиваційні орієнтації є детермінантою ефективної професійної й освітньої діяльності в інклюзивному середовищі, що актуалізує необхідність їх цілеспрямованого формування вже на етапі шкільного навчання.

Водночас специфіка мотиваційної сфери осіб із порушеннями слуху має свої особливості, зумовлені обмеженням сенсорного досвіду та своєрідністю соціальної взаємодії. У працях А. С. Оріховської [12] акцентовано на тому, що мотиваційно-потребова сфера молоді з порушенням слуху характеризується певною варіативністю й залежить від умов організації фізкультурно-оздоровчої діяльності, що підтверджує необхідність адаптації змісту та форм занять фізичною культурою.

За даними сучасних міжнародних досліджень [15; 16; 19], участь дітей із порушеннями слуху у фізичному вихованні визначається комплексною взаємодією психологічних, комунікативних, соціальних й організаційних чинників. До психологічних чинників належать рівень самооцінки, самоефективності, страх невдачі або негативного оцінювання, мотивація досягнення успіху та сформованість позитивного ставлення до фізичної активності. Установлено, що низька впевненість у власних рухових можливостях істотно знижує бажання брати участь у фізкультурно-спортивній діяльності.

Отже, аналіз наукових джерел засвідчує, що сучасні дослідження достатньо широко висвітлюють питання мотивації школярів до рухової активності загалом, тоді як особливості мотиваційної сфери дітей із порушеннями слуху, особливо її вікова відмінність протягом шкільного навчання, залишаються недостатньо дослідженими.

Наукова новизна дослідження полягає у встановленні вікових особливостей мотивації школярів із порушеннями слуху до занять фізичною культурою, визначенні провідних мотивів, бар'єрів та чинників, що впливають на їхню рухову активність, а також у виявленні закономірностей трансформації мотиваційних пріоритетів у процесі дорослішання.

Вибір п'яти вікових груп – 7–8, 9–10, 11–12, 13–14 і 15–16 років – обумовлений необхідністю простежити основні етапи рухового розвитку школярів, переходи між молодшим, середнім та старшим шкільним віком, які характеризуються істотними змінами навчальної діяльності, соціальної взаємодії, пізнавальної сфери й структури мотивації. Такий підхід дає змогу визначити критичні

вікові періоди зміни мотиваційних установок та обґрунтувати необхідність диференційованої організації адаптивної фізичної культури.

Мета дослідження – виявити мотивацію школярів із порушеннями слуху до занять фізичною культурою; аналізувати провідні чинники, що сприяють або перешкоджають їхній руховій активності, а також визначити динаміку мотиваційних переваг здобувачів освіти цієї категорії у віковому діапазоні 7–16 років.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження проводили у 2025 р. на базі Чернігівської спеціальної школи № 1 та Сосницького навчально-реабілітаційного центру Чернігівської області. У дослідженні взяли участь 185 школярів із порушеннями слуху віком 7–16 років, які навчались у спеціальних закладах освіти.

У дослідженні брали участь учні з порушенням слуху, які відповідали критеріям уключення: діти зі стійкими порушеннями слуху різного ступеня (помірного, тяжкого та глибокого), які навчаються за спеціальними або адаптованими освітніми програмами, відсутність медичних протипоказань до участі в анкетуванні й психологічних тестуваннях. Критеріями виключення були школярі без дозволу батьків, наявність гострих психічних розладів або порушень розвитку, незаповнений або частково заповнений опитувальник. Усі учасники брали участь у дослідженні на добровільних засадах. Перед початком дослідження їм роз'яснено мету, зміст і можливі наслідки участі, а також право відмовитися від участі на будь-якому етапі без жодних негативних наслідків. Для неповнолітніх осіб отримано письмову згоду їхніх батьків або законних представників. Дослідження здійснювалося з дотриманням етичних принципів, викладених у Гельсінській декларації Всесвітньої медичної асоціації (2013). Особисті дані респондентів зберігалися конфіденційно, отримані результати використовувалися в узагальненому вигляді лише для наукових цілей. Після реалізації процедур інформованої згоди та перевірки повноти відповідей у дослідження включено учнів п'яти вікових груп – 7–8, 9–10, 11–12, 13–14 і 15–16 років. Із Чернігівської спеціальної школи № 1 обстежено 90 учнів, із Сосницького навчально-реабілітаційного центру – 95.

Для виконання поставлених завдань використано комплекс методів дослідження:

- теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукової літератури з проблеми дослідження) – для вивчення сучасного стану розробленості проблеми мотивації до занять фізичною культурою учнів із порушеннями слуху;
- емпіричні методи (анкетування) – для з'ясування ставлення школярів із порушенням слуху до фізичної культури, їхнього бажання займатися фізичною культурою, самооцінки стану здоров'я й власних можливостей, провідних мотивів до виконання рухових вправ, ставлення до організації та проведення навчального процесу з фізичної культури і його оцінювання;
- методи статистичної обробки даних (кількісний та якісний аналіз результатів анкетування, обчислення відсоткового розподілу відповідей респондентів за віковими групами) – для узагальнення й інтерпретації отриманих емпіричних даних.

Анкету розроблено на основі аналізу сучасної наукової літератури та апробовано під час пілотного опитування невеликої групи учнів для перевірки зрозумілості формулювань запитань. Під час розроблення змісту анкети враховано положення теорії мотивації до рухової активності, результати вітчизняних і міжнародних досліджень та особливості сприйняття інформації учнями з порушеннями слуху.

Анкета містила чотири запитання:

- основна мотивація до занять фізичною культурою;
- фактори, що знижують мотивацію школярів до занять фізичною культурою;
- труднощі, які перешкоджають регулярним заняттям фізичною культурою учнів із порушенням слуху;
- переваги школярів із порушенням слуху щодо занять фізичною культурою.

Для більшості запитань використовували формат множинного вибору, тобто респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді, якщо вважали їх одночасно важливими. Саме тому сума відсотків за окремими варіантами відповідей може перевищувати 100 %, оскільки кожен показник відображає частку учнів, які обрали конкретний варіант, незалежно від вибору інших відповідей.

Окремі запитання передбачали вибір лише одного варіанта відповіді або коротку самооцінку власного ставлення до занять фізичною культурою.

Отримані результати аналізували шляхом визначення абсолютної кількості відповідей і їхнього відсоткового розподілу окремо в кожній віковій групі. Оскільки частина запитань передбачала

множинний вибір відповідей, відсоткові показники розраховували незалежно для кожного варіанта відповіді від загальної кількості респондентів відповідної вікової групи.

Статистичну обробку результатів здійснювали із застосуванням методів описової статистики. Для кожної відповіді визначали абсолютну кількість респондентів (n) та відносну частку (%) від загальної кількості учасників відповідної вікової групи. Отримані результати представлено у вигляді таблиць і діаграм. Оскільки дослідження мало описовий характер і було спрямоване на виявлення особливостей мотивації школярів різного віку, перевірка статистичних гіпотез і міжгрупові порівняння не проводилися.

Результати дослідження. Задля з'ясування ставлення школярів із порушенням слуху до фізичної культури, їхнього бажання займатися фізичною культурою, самооцінки стану здоров'я та своїх можливостей, мотивації до виконання рухових вправ, ставлення до організації й проведення навчального процесу з фізичної культури та його оцінювання проведено анкетування.

Дані анкетування засвідчили, що мотиваційні пріоритети школярів із порушенням слуху змінюються залежно від віку (рис. 1). Незалежно від вікової групи, домінуючим мотивом участі в заняттях фізичною культурою є прагнення до поліпшення здоров'я, однак його значущість поступово зростає з віком. Так, серед дітей 7–8 років цей показник становив 63,5 %, у групі 9–10 років – 72,1 %, 11–12 років – 76,4 %, 13–14 років – 78,2 %, а максимального значення досяг серед підлітків 15–16 років – 88,9 %. Отримані результати свідчать про поступове формування усвідомленого ставлення до фізичної культури як важливого засобу зміцнення здоров'я й профілактики порушень фізичного розвитку.

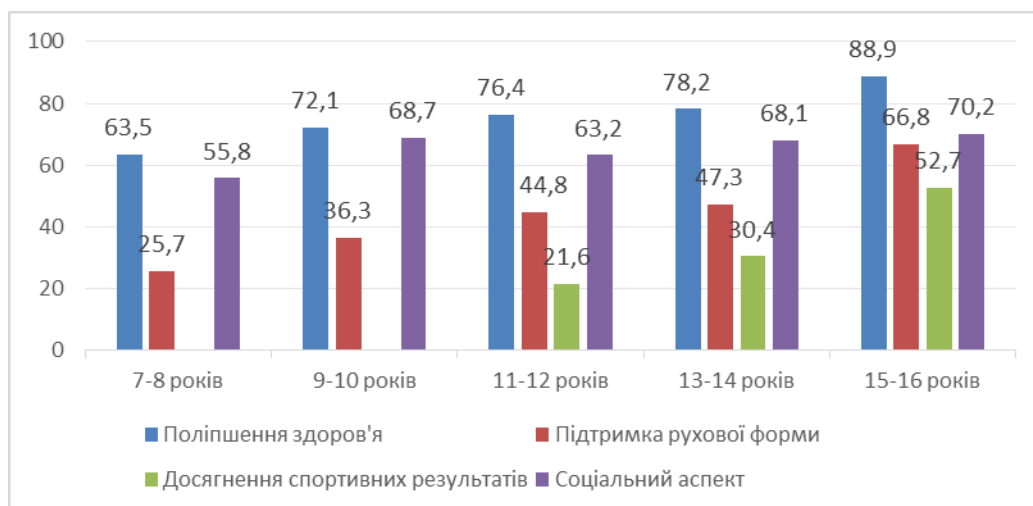

Рис 1. Результати опитувань щодо мотивації до занять фізичною культурою в школярів із порушенням слуху

Другим за значущістю мотивом у більшості вікових груп виявився соціальний аспект занять фізичною культурою. Його важливість зростала від 55,8 % у дітей 7–8 років до 70,2 % у школярів 15–16 років. Водночас у групі 11–12 років простежено тимчасове зниження показника до 63,2 %, після чого він знову зростав у старших вікових категоріях – 68,1 % та 70,2 % відповідно. Така тенденція може свідчити про підвищення ролі міжособистісної взаємодії, командної діяльності й соціальної інтеграції в процесі дорослішання учнів із порушенням слуху.

Мотив підтримки належної рухової форми також характеризувався стійкою позитивною динамікою. Якщо серед молодших школярів 7–8 років його відзначили лише 25,7 % респондентів, то у віці 9–10 років цей показник зріс до 36,3 %, у 11–12 років – до 44,8 %, дещо знизився в групі 13–14 років – 47,3 %, а найвищого рівня досяг серед учнів 15–16 років – 66,8 %. Це свідчить про посилення уваги старших школярів до власної фізичної підготовленості, працездатності й зовнішньої фізичної форми.

Найменш вираженим мотивом у всіх вікових групах залишалося досягнення спортивних результатів. У дітей 7–8 та 9–10 років цей мотив практично не мав суттєвого значення, тоді як у групі 11–12 років його відзначили 21,6 % опитаних, у 13–14 років – 30,4 %, а серед учнів 15–16 років – 52,7 %. Незважаючи на суттєве зростання в старшому шкільному віці, прагнення до спортивних досягнень поступалося за значущістю оздоровчим і соціальним мотивам, що свідчить про переважання рекреаційно-оздоровчої спрямованості мотивації над змагальною.

Загалом, результати дослідження демонструють чітку вікову трансформацію мотиваційної структури школярів із порушенням слуху. Зі збільшенням віку простежено підвищення значущості всіх досліджуваних мотивів, проте найбільш виражене зростання характерне для мотивів поліпшення здоров'я (на 25,4 % між крайніми віковими групами), підтримки рухової форми – на 41,1 % і досягнення спортивних результатів – на 52,7 %. Отримані дані свідчать, що в процесі вікового розвитку мотивація до занять фізичною культурою набуває більш усвідомленого, комплексного характеру, поєднуючи оздоровчі, соціальні й особистісно-досягальні компоненти. Це потрібно враховувати під час розроблення змісту та методики проведення уроків фізичної культури для учнів із порушенням слуху, забезпечуючи їх відповідність віковим потребам, інтересам і провідним мотиваційним орієнтаціям.

Оскільки респонденти мали можливість обирати кілька варіантів відповіді, отримані відсоткові показники характеризують частку учнів, які обрали певний мотив, а не взаємовиключні категорії.

Як засвідчують дані, наведені на рис. 2, найпоширенішим чинником в усіх вікових групах є лінощі. Частка учнів, які зазначили цей фактор, залишається стабільно високою й коливається від 74,9 % у групі 7–8 років до 78,1 % – серед школярів 13–16 років. Це свідчить про те, що, незалежно від віку, недостатня внутрішня мотивація залишається одним з основних бар'єрів до систематичних занять фізичною культурою.

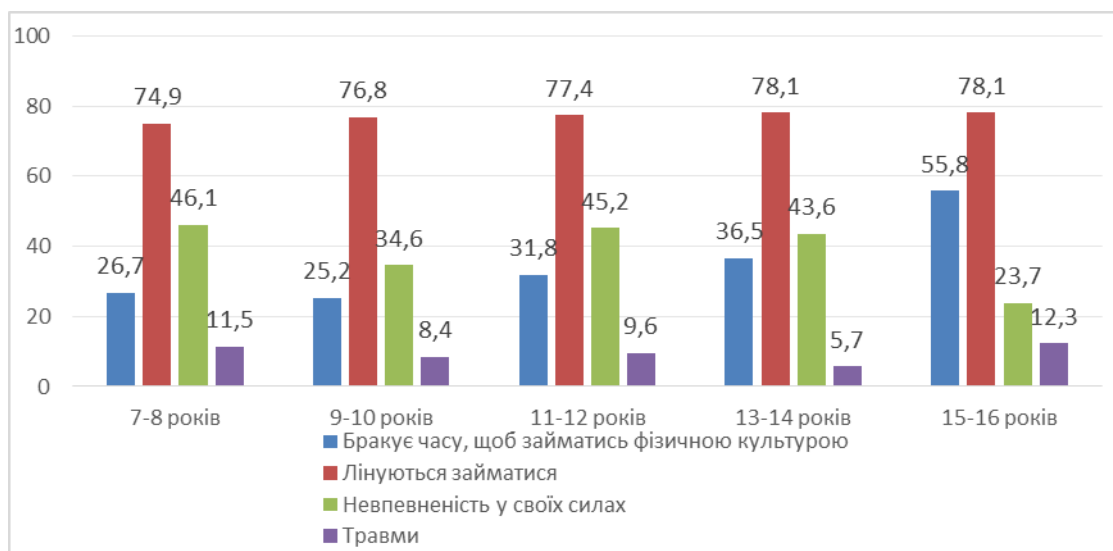

Рис. 2. Фактори, що знижують мотивацію школярів із порушенням слуху до занять фізичною культурою (за віковими групами)

Другим за поширеністю чинником є невпевненість у власних силах. Найвищі показники зафіксовано в молодших школярів (46,1 %) та учнів 11–12 років (45,2 %), після чого простежено тенденцію до їх зниження до 23,7 % у старшій віковій групі 15–16 років. Це може свідчити про поступове підвищення впевненості у власних фізичних можливостях із віком та набуття рухового досвіду.

Брак часу також негативно впливає на мотивацію до занять фізичною культурою, причому його значущість зростає з віком. Якщо серед учнів 7–8 років цей показник становив 26,7 %, то в групі 15–16 років він досягав 55,8 %, що може бути пов'язано зі збільшенням навчального навантаження, позашкільної зайнятості та підготовки до випускних іспитів.

Найменший вплив на мотивацію в усіх вікових групах мають травми. Частка респондентів, які зазначили цей чинник, не перевищує 12,3 % і коливається від 5,7 до 12,3 %, що свідчить про відносно незначну роль фізичних ушкоджень у формуванні негативного ставлення до занять фізичною культурою.

Отже, основними чинниками, які знижують мотивацію школярів із порушеннями слуху до занять фізичною культурою, є лінощі, брак часу та невпевненість у власних силах. При цьому з віком зростає значущість дефіциту часу, тоді як роль невпевненості поступово зменшується.

Отримані результати узгоджуються з висновками А. С. Орховської [12] щодо варіативності мотиваційно-потребової сфери молоді з порушенням слуху залежно від умов організації фізкульту-

турно-оздоровчої діяльності, а також підтверджують позицію Г. В. Безверхньої [2] про провідну роль педагогічних умов й особистісної значущості рухової активності у формуванні мотивації підлітків.

Дані, представлені на рис. 3, свідчать, що структура чинників, які перешкоджають регулярним заняттям фізичною культурою, істотно змінюється залежно від віку учнів із порушенням слуху. Отримані дані демонструють перехід від переважання зовнішніх організаційних бар'єрів у молодшому шкільному віці до домінування внутрішніх мотиваційних і поведінкових чинників у старших підлітків.

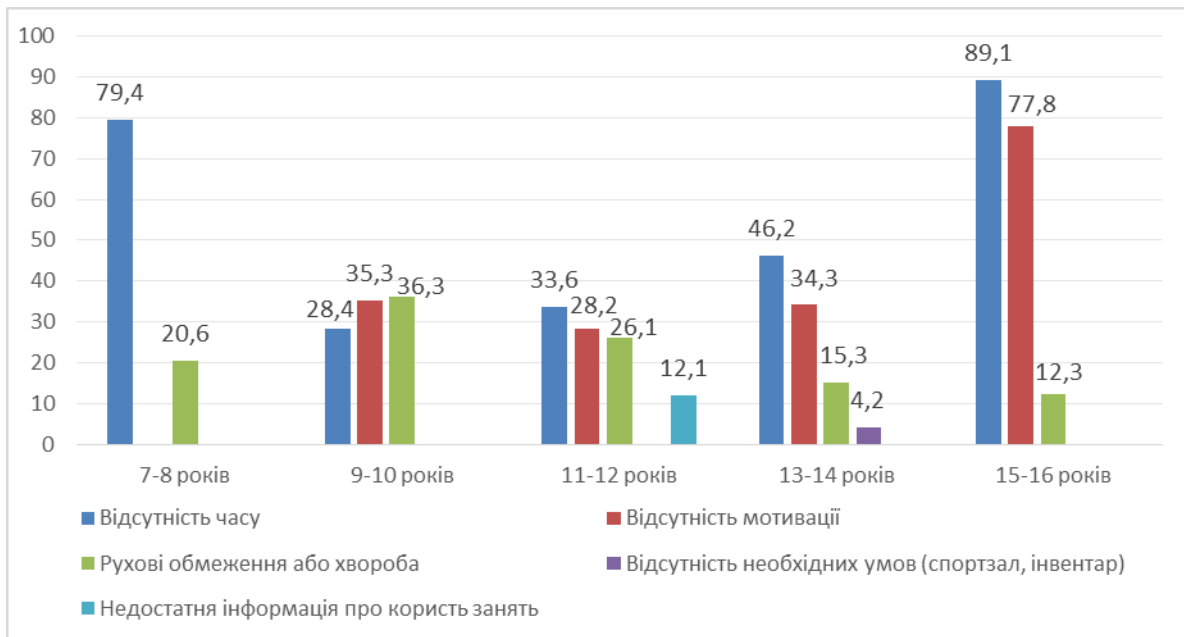

Рис. 3. Труднощі, що перешкоджають регулярним заняттям фізичною культурою учнів із порушенням слуху

Найбільш поширеною перешкодою серед учнів 7–8 років виявилася відсутність часу, яку відзначили 79,4 % опитаних. Значно рідше школярі цієї вікової групи вказували на рухові обмеження або захворювання (20,6 %). Інші чинники практично не були представлені, що свідчить про незначний вплив мотиваційних та організаційних бар'єрів на початковому етапі навчання.

У групі 9–10 років структура відповідей стала більш рівномірною. Основними труднощами були рухові обмеження або захворювання (36,3 %) та відсутність мотивації (35,3 %), тоді як нестачу часу відзначено у 28,4 % респондентів. Це свідчить про поступове розширення спектра чинників, які обмежують систематичну рухову активність.

Серед учнів 11–12 років провідною перешкодою залишалася нестача часу 33,6 %, дещо меншу поширеність мала відсутність мотивації 28,2 %, а рухові обмеження або захворювання зазначили 26,1 % опитаних. Водночас лише в цій віковій категорії вперше з'явився чинник недостатньої поінформованості про користь занять фізичною культурою, який відзначили 12,1 % школярів. Це може свідчити про зростання ролі когнітивного компонента у формуванні ставлення до фізичної активності.

У групі 13–14 років найбільш значущим бар'єром знову стала відсутність часу (46,2 %), тоді як відсутність мотивації відзначили 34,3 % учнів. Частота згадування рухових обмежень або захворювань знизилася до 15,3 %, а відсутність необхідних умов для занять (спортивної зали, інвентарю тощо) вперше зазначили 4,2 % респондентів. Це може вказувати на підвищення критичності оцінки матеріально-технічного забезпечення занять у підлітковому віці.

Найбільш суттєві зміни виявлено серед учнів 15–16 років. Абсолютним домінуючим чинником стала відсутність часу, яку відзначили 89,1 % опитаних, що майже вдвічі перевищує аналогічний показник у групі 13–14 років. Майже такою самою поширеною перешкодою є відсутність мотивації – 77,8 %. Водночас значення рухових обмежень або захворювань суттєво знизилося до 12,3 %, а інші чинники практично не фігурували у відповідях. Отримані результати свідчать, що для старших

школярів головними бар'єрами регулярної рухової активності є не фізичні можливості, а дефіцит часу, зумовлений високим навчальним навантаженням, підготовкою до випускних іспитів та професійного самовизначення, а також недостатній рівень внутрішньої мотивації.

Загалом, аналіз результатів дає підставу констатувати, що з віком відбувається істотна трансформація структури факторів, які обмежують участь школярів із порушенням слуху в заняттях фізичною культурою. Якщо в молодших школярів переважають зовнішні обставини, то в підлітковому віці провідного значення набувають дефіцит часу й зниження мотивації. Водночас роль рухових обмежень або захворювань поступово зменшується від 20,6 % до 12,3 %, що свідчить про їх менший вплив, порівняно з психолого-педагогічними та соціально-організаційними чинниками. Отримані результати підтверджують необхідність диференційованого підходу до організації фізичного виховання учнів із порушенням слуху. Для молодших школярів доцільно створювати оптимальні організаційні умови й підтримувати позитивне ставлення до занять, тоді як для підлітків особливого значення набувають заходи, спрямовані на підвищення внутрішньої мотивації, оптимізацію режиму рухової активності та інтеграцію фізичної культури в повсякденний спосіб життя.

Ці результати підтверджують тезу О. В. Мартинчук [10] про визначальну роль урахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти в інклюзивному середовищі, а також узгоджуються з дослідженнями В. О. Климчук, В. В. Горбунова [6] щодо залежності залучення до рекреаційної діяльності від сформованості внутрішніх мотивів і поінформованості учнів.

Отже, узагальнення результатів анкетування дає підстави стверджувати, що мотивація школярів із порушенням слуху до занять фізичною культурою має виражену вікову специфіку, а формування стійкого інтересу до рухової активності потребує цілеспрямованого педагогічного впливу, який урахує організаційні (брак часу, умови) й психологічні (невпевненість, поінформованість) чинники, на значущість яких указує В. М. Горпиніч [3].

На рис. 4 «Переваги учнів із порушенням слуху щодо занять фізичною культурою» відображено розподіл уподобань школярів за трьома показниками – «Веселі ігри», «Нові види спорту» та «Відсутність уроків фізичної культури» – у розрізі п'яти вікових груп (7–8, 9–10, 11–12, 13–14, 15–16 років).

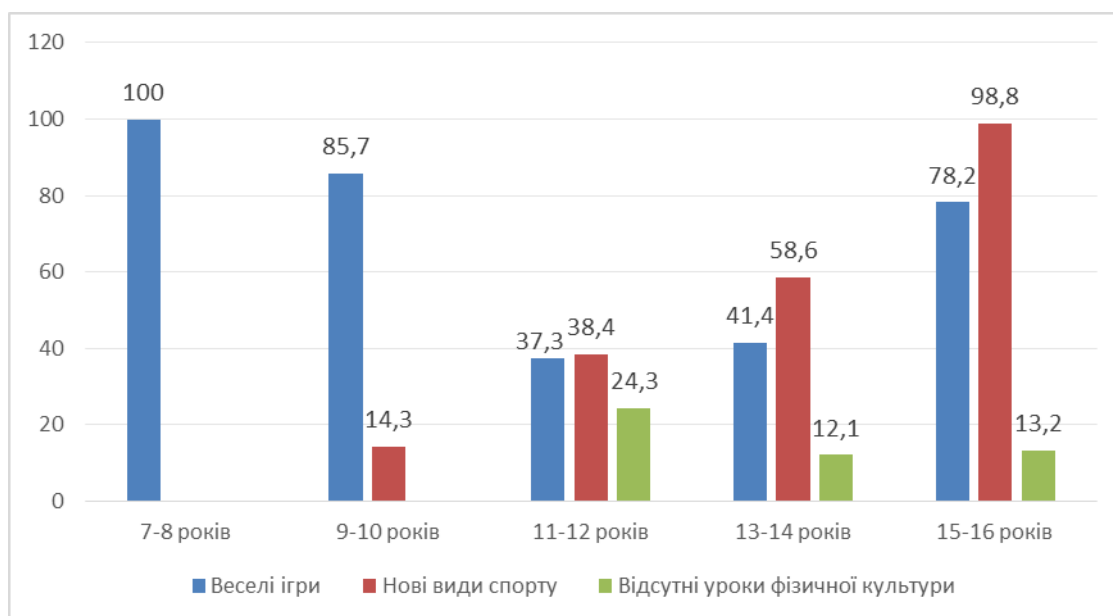

Рис. 4. Результати переваг учнів із порушенням слуху щодо занять фізичною культурою

Аналіз отриманих даних свідчить про виражену вікову динаміку зміни провідних переваг здобувачів освіти. У наймолодшій групі 7–8 років абсолютну перевагу 100 % має ігрова діяльність, тоді як інтерес до нових видів спорту практично не виражений, а варіант «немає занять» не фіксується. У групі 9–10 років домінування ігрового компонента зберігається у 86 %, однак з'являється помірний інтерес до нових видів спорту – 15 %.

Починаючи з групи 11–12 років, спостерігаємо якісну зміну структури переваг: частка учнів, які надають перевагу веселим іграм, суттєво знижується (до 37 %), натомість зростає зацікавленість

новими видами спорту (38 %), а також уперше й надалі стабільно фіксується категорія учнів, які не виявляють зацікавленості в заняттях «відсутні уроки фізичної культури» (24 %). У групі 13–14 років ця тенденція посилюється: нові види спорту стають провідною перевагою для 59 %, тоді як ігровий компонент зберігає другу позицію – 42 %, а частка байдужих дещо знижується – 12 %.

У старшій віковій групі 15–16 років інтерес до нових видів спорту сягає максимального значення – 99 %, істотно перевищуючи показник ігрової діяльності – 78 %, тоді як частка учнів без вираженого інтересу до занять залишається на рівні 13 %.

Отже, результати анкетування свідчать про тенденцію до зміни вподобань школярів із порушеннями слуху залежно від віку. Якщо учні молодшого шкільного віку частіше надавали перевагу рухливим іграм, то серед старших школярів частіше відзначено інтерес до спортивно орієнтованих видів рухової активності.

Дискусія. Отримані емпіричні дані підтверджують і водночас доповнюють наукові позиції, представлені в сучасних дослідженнях проблеми мотивації школярів із порушеннями слуху до занять фізичною культурою.

Установлено, що провідним мотивом рухової активності в усіх вікових групах респондентів є прагнення до поліпшення здоров'я, показник якого демонструє стабільне зростання від молодшого до старшого шкільного віку із 63 до 89 %. Водночас виявлено вікову відмінність мотиву досягнення спортивних результатів, який практично відсутній у молодшому шкільному віці та інтенсивно зростає в підлітковому періоді з 22 до 52 %, що засвідчує поступове зростання інтересу до спортивних видів діяльності.

Особливу увагу привертає високий інтерес учнів віком 15–16 років до нових видів спорту. На нашу думку, це може бути пов'язано з прагненням підлітків до самореалізації, самоствердження, пошуку нових форм рухової активності й підвищення різноманітності занять. Крім того, у старшому шкільному віці зростає усвідомлення значення рухової активності для здоров'я, зовнішнього вигляду та соціальної взаємодії. Однак ці припущення потребують подальшої експериментальної перевірки.

На особливу увагу заслуговує той факт, що провідним бар'єром зниження мотивації в усіх вікових категоріях визначено лінощі, частка яких зростає в старшому шкільному віці. Це узгоджується з позицією І. В. Бакіко, В. С. Дмитрука, Л. В. Гнітецького, Н. І. Боровської [1] щодо провідної ролі педагогічних умов й організації навчального процесу у формуванні мотивації підлітків, а також підтверджує необхідність оптимізації розкладу та змісту занять фізичною культурою з урахуванням вікових навантажень здобувачів освіти.

Водночас результати нашого дослідження підтверджують положення А. С. Оріховської [12], яка зазначає, що мотиваційно-потребова сфера дітей із порушенням слуху формується під впливом умов організації фізкультурно-оздоровчої діяльності та потребує адаптації змісту занять відповідно до особливостей цієї категорії учнів. Отримані дані свідчать, що мотивація школярів із порушеннями слуху визначається не лише загальними віковими закономірностями, а й специфічними особливостями їхнього розвитку та освітнього середовища.

Водночас результати міжнародних досліджень свідчать, що мотивація дітей і підлітків із порушеннями слуху формується під впливом не лише віку, а й специфічних чинників, пов'язаних із сенсорним порушенням. Зокрема, відзначається роль комунікативних бар'єрів, обмеженої доступності інформації, труднощів взаємодії з однолітками та недостатньої адаптації уроків фізичної культури до особливих освітніх потреб таких учнів. Саме ці чинники можуть обмежувати участь дітей у фізкультурно-оздоровчій діяльності навіть за наявності позитивного ставлення до занять.

Отримані результати дають підстави говорити про наявність вікових відмінностей у вподобаннях щодо змісту занять фізичною культурою, що відповідає загальним закономірностям вікового розвитку особистості й узгоджується з позицією О. В. Мартинчука [10] щодо визначальної ролі врахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти в інклюзивному середовищі.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання під час розроблення віково диференційованих програм адаптивної фізичної культури для школярів із порушеннями слуху. Для молодших учнів доцільно ширше застосовувати рухливі ігри та ігрові методи навчання, тоді як для підлітків варто розширювати перелік сучасних видів спорту, варіативних модулів і спортивно орієнтованих занять. Подібний підхід відповідає рекомендаціям М. Nosko та М. Troianovska [18], які довели ефективність диференціації мотиваційних підходів до організації уроків фізичної культури для учнів із порушеннями слуху.

Перспективою подальших досліджень є проведення аналітичних статистичних досліджень із застосуванням методів перевірки статистичних гіпотез, кореляційного й факторного аналізу для встановлення взаємозв'язків між віком, мотиваційними чинниками та бар'єрами рухової активності.

Висновок. На основі проведеного анкетування школярів із порушенням слуху встановлено, що мотивація до занять фізичною культурою має виражену вікову специфіку. Провідним мотивом рухової активності в усіх вікових групах визначено прагнення до поліпшення здоров'я, значущість якого зростає з віком; водночас мотив досягнення спортивних результатів формується лише в підлітковому віці, що свідчить про поступове ускладнення мотиваційної структури особистості.

Установлено, що серед чинників, які знижують мотивацію до занять фізичною культурою, найчастіше зазначалися лінощі, брак часу й невпевненість у власних силах. Водночас отримані результати не дають змоги визначити причини виникнення цих чинників, що потребує подальших досліджень.

Виявлено вікові відмінності у вподобаннях щодо змісту занять фізичною культурою. Учні молодшого шкільного віку частіше надавали перевагу рухливим іграм, тоді як серед старших школярів простежено вищий інтерес до нових видів спорту. Отримані результати характеризують особливості різних вікових груп і не відображають змін мотивації одних і тих самих учнів у часі.

Отримані результати можуть бути використані як інформаційна основа для вдосконалення змісту програм адаптивної фізичної культури та планування уроків фізичної культури з урахуванням вікових особливостей мотивації школярів із порушеннями слуху. Доцільність конкретних організаційних або педагогічних змін потребує подальшого вивчення.

Джерела та література

1. Бакіко І. В., Дмитрук В. С., Гнітецький Л. В., Боровська Н. І. Формування мотивації до занять фізичною культурою серед школярів закладів загальної середньої освіти. *Olympicus*. 2024. № 3. С. 9–15. <https://doi.org/10.24195/olympicus/2024-3.2>
2. Безверхня Г. В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5–11 класів : автореф. дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02. Львів, 2004. 22 с.
3. Горпиніч В. М. Виховання в учнів стійкого інтересу до занять фізкультурою та потреби у дотриманні здорового способу життя шляхом впровадження інноваційних форм роботи та системи занять ритмічною гімнастикою: метод. рек. Нововолинськ, 2015. 19 с.
4. Горшкова Н. Б. Мотивація школярів до занять фізичною культурою і спортом. *Актуальні проблеми фізичної культури і спорт*: зб. наук. праць. Київ: ДНДІФКС, 2005. Вип. 6–7. С. 130–133.
5. Дубогай О. Д. Мотивація до занять фізичними вправами. *Здоров'я та фізична культура* 2006. № 1. С. 17–19.
6. Климчук В. О., Горбунова В. В. Внутрішня мотивація учбової діяльності молоді: теорія, методика, програма розвитку: монографія. Житомир, 2014. 108 с.
7. Круцевич Т. Ю., Марченко О. Ю. Структура моделі ціннісних орієнтирів індивідуальної фізичної культури школярів різних вікових груп. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2018. № 5(67). С. 5–10. <https://doi.org/10.15391/snsv.2018-5.001>.
8. Мамедова І. С. Формування мотивації учнів середніх класів до різних видів рухової активності в системі фізичного виховання: дис. ... д-ра філософії: 017 Фізична культура і спорт. Київ: Нац. ун-т фіз. вих. і спорту України, 2023. 274 с.
9. Матвієнко І. Формування мотивації школярів до занять фізичною культурою та спортом у закладах загальної середньої освіти. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. № 3. С. 81–85. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2020.3.81-85>
10. Мартинчук О. В. Концепція підготовки майбутніх фахівців у галузі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2018. № 1(15). С. 49–53.
11. Носко М., Дорошенко Д., Носко Ю. Формування мотивації до рухової активності в учнів 10–11 класів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Т. 187(31). <https://doi.org/10.58407/visnik.253113>.
12. Оріховська А. С. Мотиваційні аспекти фізичної рекреації студентської молоді з вадами слуху. *Молодь та олімпійський рух*: зб. тез доп. VIII Міжнар. наук. конф. молодих учених, присвяч. 85-річчю Нац. ун-ту фіз. виховання і спорту України (Київ, 10–11 верес. 2015 р.). Київ, 2015. С. 267–268.
13. Трояновська М. Практичні кейси в роботі з учнями з порушенням слуху під час занять фізичною культурою. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Т. 191, № 35. С. 171–178. <https://doi.org/10.58407/visnik.253527>
14. Трояновська М. М. Особливості психічного розвитку учнів з порушенням слуху та їхній вплив на стан рухової активності. *Олімпійський та паралімпійський спорт*. 2025. № 2. С. 138–141. <https://doi.org/10.32782/olimpyspu/2025.2.24>

15. Lieberman L. J., Houston-Wilson C., Grenier M. *Strategies for inclusion: Physical education for everyone*. 4th ed. Champaign, IL: Human Kinetics, 2024. 256 p. <https://doi.org/10.5040/9781718260023>
16. Martin Ginis K. A., van der Ploeg H. P., Foster C., Lai B. [et al.]. Participation of people living with disabilities in physical activity: a global perspective. *The Lancet*. 2021. Vol. 398, № 10298. P. 443–455. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)01164-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)01164-8)
17. Nosko M., Troianovska M., Cieslicka M., Stancu M. Motor skill development in schoolchildren with hearing impairments during physical education in general secondary schools. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. 2025. Vol. 29, № 5. P. 379–388. <https://doi.org/10.15561/26649837.2025.0501>.
18. Nosko M., Troianovska M. Diagnosis of motivational types of attitudes of students with hearing impairments towards physical education classes in inclusive education settings. *Sport Science and Human Health*. 2026. Vol. 30, № 1. P. 72–80. <https://doi.org/10.15391/snsv.2026-1.08>
19. Ross S. M., Bogart K. R., Logan S. W. [et al.]. Physical activity participation of disabled children: A systematic review of conceptual and methodological approaches in health research. *Frontiers in Public Health*. 2016. Vol. 4. Art. 187. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2016.00187>

References

1. Bakiko, I. V., Dmytruk, V. S., Hnitskyi, L. V., & Borovska, N. I. (2024). Formuvannya motyvatsii do zaniat fizychnoiu kulturoiu sered shkolariv zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Formation of Motivation for Physical Culture Activities Among Schoolchildren of General Secondary Education Institutions]. *Olympicus*, 3, 9–15. <https://doi.org/10.24195/olympicus/2024-3.2> (in Ukrainian).
2. Bezverkhnia, H. V. (2004). Motyvatsiia do zaniat fizychnoiu kulturoiu i sportom shkolariv 5–11 klasiv [Motivation for physical education and sports among students in grades 5–11] (Extended abstract of PhD dissertation, Specialty 24.00.02 «Physical Culture, Physical Education of Different Population Groups»). Lviv, 22 (in Ukrainian).
3. Gorpynich, V. M. (2015). Vykhovannia v uchniv stiikoho interesu do zaniat fizkulturoiu ta potreby u dotrymanni zdorovoho sposobu zhyttia shliakhom vprovadzhennia innovatsiinykh form roboty ta systemy zaniat rytmichnoi himnastykoiu [Developing students' sustained interest in physical education and the need to maintain a healthy lifestyle through the implementation of innovative teaching approaches and a system of rhythmic gymnastics classes] (Methodical recommendations). Novovolynsk (in Ukrainian).
4. Gorshkova, N. B. (2005). Motivation of schoolchildren for physical education and sports. *Aktualni problemy fizychnoi kultury i sportu*, 6–7, 130–133 (in Ukrainian).
5. Dubohai, O. D. (2006). Motyvatsiia do zaniat fizychnymy vpravamy [Motivation for physical exercises]. *Zdorovia ta fizychna kultura*, 1, 17–19 (in Ukrainian).
6. Klymchuk, V. O., & Horbunova, V. V. (2014). Vnutrishnia motyvatsiia uchbovoi diialnosti molodi: Teoriia, metodyka, prohrama rozvytku [Intrinsic motivation of young people's learning activity: Theory, methodology, and development program]. Zhytomyr, 108 (in Ukrainian).
7. Krutsevych, T. Yu., & Marchenko, O. Yu. (2018). Struktura modeli tsinnisnykh oriientyriv indyvidualnoi fizychnoi kultury shkolariv riznykh vikovykh hrup [Structure of the Model of Value Orientations of Schoolchildren's Individual Physical Culture of Different Age Groups]. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*, 5(67), 5–10. <https://doi.org/10.15391/snsv.2018-5.001> (in Ukrainian).
8. Mamedova, I. S. (2023). Formuvannya motyvatsii uchniv serednikh klasiv do riznykh vydiv rukhovoi aktyvnosti v systemi fizychnoho vykhovannia [Formation of motivation of middle-school students for various types of physical activity in the system of physical education] (Doctor of Philosophy dissertation, Specialty 017 Physical Culture and Sport). National University of Ukraine on Physical Education and Sport. Kyiv, 274 (in Ukrainian).
9. Matviienko, I. (2020). Formuvannya motyvatsii shkolariv do zaniat fizychnoiu kulturoiu ta sportom u zakladyakh zahalnoi serednoi osvity [Formation of Schoolchildren's Motivation for Physical Culture and Sports Activities in General Secondary Education Institutions]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 3, 81–85 (in Ukrainian).
10. Martynchuk, O. V. (2018). Kontseptsiiia pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u haluzi spetsialnoi osvity do profesiinoi diialnosti v inkluzivnomu osvitnomu seredovyschi [The Concept of Training Future Specialists in the Field of Special Education for Professional Activity in an Inclusive Educational Environment]. *Proceedings of Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the University «Ukraine»*, 1(15), 49–53 (in Ukrainian).
11. Nosko, M., Doroshenko, D., & Nosko, Y. (2025). Formuvannya motyvatsii do rukhovoi aktyvnosti v uchniv 10–11 klasiv [Formation of Motivation for Physical Activity in Students of Grades 10–11]. *Visnyk of T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»*. Series: Pedagogical Sciences, 187(31), 77–81. <https://doi.org/10.58407/visnik.253113> (in Ukrainian).
12. Orikhovska, A. S. (2015). Motyvatsiini aspekty fizychnoi rekreatsii studentskoi molodi z vadamy slukhu [Motivational Aspects of Physical Recreation of Student Youth with Hearing Impairments]. In *Proceedings of*

- the VIII International Scientific Conference of Young Scientists «Youth and the Olympic Movement», dedicated to the 85th anniversary of the National University of Ukraine on Physical Education and Sport (pp. 267–268). Kyiv, Ukraine (in Ukrainian).
13. Troianovska, M. M. (2025). Praktychni keisy v roboti z uchniamy z porushenniam slukhu pid chas zaniat fizychnoiu kulturoiu [Practical Cases in Working with Students with Hearing Impairments During Physical Education Classes]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Seriya: Pedagogichni nauky*, 191 (35), 171–178. <https://doi.org/10.58407/visnik.253527> (in Ukrainian).
 14. Troianovska, M. M. (2025). Osoblyvosti psykhichnoho rozvytku uchniv z porushenniam slukhu ta ikhniy vplyv na stan rukhovoï aktyvnosti [Features of Mental Development of Students with Hearing Impairments and Their Impact on the State of Motor Activity]. *Olimpiiskiyi ta paralimpiiskiyi sport*, 2, 138–141. <https://doi.org/10.32782/olimpstu/2025.2.24> (in Ukrainian).
 15. Lieberman, L. J., Houston-Wilson, C., & Grenier, M. (2024). Strategies for inclusion: Physical education for everyone (4th ed.). *Human Kinetics*, 256. <https://doi.org/10.5040/9781718260023> (in English).
 16. Martin Ginis, K. A., van der Ploeg, H. P., Foster, C., Lai, B., McBride, C. B., Ng, K., Pratt, M., Shirazipour, C. H., Smith, B., Vásquez, P. M., & Heath, G. W. (2021). Participation of people living with disabilities in physical activity: A global perspective. *The Lancet*, 398(10298), 443–455. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)01164-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)01164-8) (in English).
 17. Nosko, M., Troianovska, M., Cieslicka, M., & Stancu, M. (2025). Motor skill development in schoolchildren with hearing impairments during physical education in general secondary schools. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*, 29(5), 379–388. <https://doi.org/10.15561/26649837.2025.0501> (in Ukrainian).
 18. Nosko, M., & Troianovska, M. (2026). Diagnosis of motivational types of attitudes of students with hearing impairments towards physical education classes in inclusive education settings. *Sport Science and Human Health*, 30(1), 72–80. <https://doi.org/10.15391/snsv.2026-1.08> (in Ukrainian).
 19. Ross, S. M., Bogart, K. R., Logan, S. W., Case, L., Fine, J., & Thompson, B. (2016). Physical activity participation of disabled children: A systematic review of conceptual and methodological approaches in health research. *Frontiers in Public Health*, 4, 187. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2016.00187> (in English).

Стаття надійшла до редакції / Received 25.05.2026

Прийнята до друку / Accepted 20.06.2026

Опублікована / Published 20.07.2026